

Muzejní noc 2009 aneb putování proti toku času, tentokrát do 16. století

The Museum Night 2009: A travel against the time, this time to the 16th century

David Palivec¹, Patrik Pařízek¹

Abstract

This article contains the description of the Museum Night 2009, which took place on 5th June 2009 in the Museum of Czech Karst in Beroun. The goal of that program was to illuminate and entertain the visitors. Every year organizers look back to some century from the past within the preparing of the museum night plan. This year they looked back to the 16th century. The employees of the museum in cooperation with external contributors were focused on life, events, popular tradition and science of that century. Visitors could see the astronomers, alchemists, practical illustrations of the book printing. They could participate in the Renaissance games or the hunting of the wild – boar maquette. For the variegation was prepared various scenes, shooting from the replicas of the medieval guns, fencing performance etc.

Jak již bývá zažitou tradicí, Muzeum Českého krasu v Berouně vás v rámci festivalu Muzejních nocí zaneslo opět o několik století zpět. Pracovníci muzea, ve spolupráci s dalšími organizacemi nebo sdruženími, připravili na letošní rok zábavně – naučný program s podtitulem „Putování proti toku času, tentokrát do 16. století“. V pátek 5. června kolem šesté hodiny podvečerní tak mohlo vše vypuknout.

Než přistoupíme k popisu této v mnoha ohledech poučné a zábavné akce, podívejme se nejprve z jakých historických souvislostí pracovníci muzea v přípravě programu čerпали. Když se řekne 16. století v Českém království, každému se jistě vybaví renesanční éra posthusitská. Husitská revoluce totiž nekončí, jak se často lidé domnívají, v bitvě u Lipan 30. května 1434, ale až Kutnohorským náboženským mírem z března roku 1485, kdy po pražských bouřích za krále Vladislava Jagellonského bylo definitivně sjednáno příměří mezi katolickou a utrakvistickou stranou. Počátek 16. století je tak na první pohled stoletím smíru náboženského, což se mění až nástupem Habsburků – konzervativních katolíků – na český trůn.

Pracovníci muzea, ve spolupráci se Spolkem helvétských žoldnéřů, se v tomto kontextu zaměřili na jeden rušivý element počátku 16. století, který se přímo města Beroun a jeho okolí týkal: řádění lapků. Jak už to tak v dějinách bývá, dobu relativního klidu a prosperity narušuje vzednutí kriminality. V rámci těchto zvyklostí připomeňme řádění původem drobného zemana Jiřího Kopidlanského a jeho lapkovské družiny, která svým působením na Podbrdsku počátkem 16. století významně ohrožovala majetek českého krále – tedy i královská města a jim náležící vesničky. I zvýšená přítomnost „obyčejných“ lapků přepadávající kupce je historicky průkazná – a to se stalo námětem jedné z předvedených scének. Na nádvoří muzea, v Geoparku Barrandien, byli lapkovskou družinou přepadeni kupci, jedoucí z úspěšného trhu. Nerozvážně se nechali zlákat jedním, po jejich penězích toužícím lapkou, na jakési dívčiny. Byla to léčka. Hned jak se mu podařilo vylákat kupce z krčmy mezi své kumpány, spustila se nelítostná řež. Naštěstí jim přišel na pomoc biřic a zbylé dva kupce zachránil. Jeden se tak urputně v boji bránil, že byl nakonec zabit. Dokonce i přihlížející děti se rozhodly kupcům pomoci. „Kde jsou ty peníze? Tady pořád někdo někoho okrádal? Já jsem zabil čtyři lidi a peníze nikde?“ uzavřel scénku zbrojnoš a vydal se do krčmy následován davem dětí.

Obr. 1. Pracovníci Muzea Českého krasu

Fig. 1. The employees of the Museum of Czech Karst

V době řádění lapků Jana Kopidlanského na Podbrdsku, přesně 16. září 1509, se Beroun vytrhl ze své letargie, tentokrát ovšem v tom pozitivním smyslu. Do Berouna totiž zavítal nově korunovaný český král, teprve tříletý Ludvík Jagellonský. Přítomen byl v tento den i jeho otec, té doby uherský král, Vladislav Jagellonský, který v Berouně pouze poobědval a přenocoval. I to však vyšlo měšťskou pokladnu na tučný peníz – přesně 51,5 kopy grošů (a to nepočítáme výlohy za dodávky potravin a vína na hrady Točnick a Křivoklát, kam král „Bene“, jak se mu často dodnes říká, se svým doprovodem pokračoval). Inu přijel zřizovatel a jeho věhlasný otec – nechť se ukáže, jaké může být berounské pohostinství. Postava Ludvíka Jagellonského, který zemřel jako 20 letý ve známé bitvě s osmanskými Turky u Moháče (dnešní Maďarsko) roku 1526, se stala inspirací pro další ze scének, tentokrát v expozici lékárny v přízemí Jenštejnského domu. V pravidelně se opakující scéně vystupovali dva protagonisté – král a jeho podkomoří – řešice, jak by měšťskou pokladnu zvláštní berní zatížili. Holt je válka, výlohy na armádu jsou vysoké... Krále Ludvíka zahrál Michal Kosprd a jeho podkomořího, sám autor scénky, Doc. Vratislav Doubek, PhD. Záměr pobavit a poučit byl podle reakce publika jistojistě naplněn.

Při výčtu inspirací, které stály za zrodem programu Muzejní noci 2009 se nyní přesuneme z historického okénka do tématu vědy. Začneme ale paradoxně v poněkud nevědecké rovině, která svým důrazem na experiment jistým způsobem ovlivnila rovinu empirických věd – řeč je o alchymii. V souvislosti s alchymii se dostáváme do druhé poloviny 16. století na dvůr císaře Rudolfa II. Pojem, který se každému vybaví, když se řekne alchymie, je proslulý kámen mudrců (respektive kámen filosofů – z arabského Al-Iksir). Tuto látku, která dokáže jakýkoli kov změnit ve zlato a jež stojí za možností zvěčnění lidského života, jste mohli na vlastní oči vidět ve sklepení našeho muzea. Když děti a dospělí prošli dlouhou temnou chodbou a sestoupili do podzemí, ocitli se v alchymistické dílně. Zde na ně čekaly dvě alchymistky, spousty lektvarů a právě

¹ Muzeum Českého krasu, Husovo nám. 87, 266 01 Beroun; produkce@muzeum-beroun.cz
Český kras (Beroun), XXXV (2009), 73–74, 1 obr.
© Muzeum Českého krasu, Beroun
ISSN 1211-1643
ISBN 978-80-903477-4-8

kámen mudrců. Samozřejmě jen jako dokonalý plagiát nikdy neexistujícího originálu. Zastavit se také všichni mohli hned vedle v žaláři pro podvodníky, kteří se snažili našeho císaře obalamutit svými alchymistickými podvody a triky.

Pokud nadále zůstaneme na dvoře Rudolfa II., musíme vzpomenout ještě jeden fenomén, jenž souvisí, tentokrát opravdu plnohodnotně, s vědou – tím je astronomie. Vynálezcem prvního dalekohledu byl v roce 1608 Hans Lippershey. Pro astronomické účely byl dalekohled zkonstruován až Galileo Galileem v roce 1609, a to nezávisle na holandském vynálezci, který i přes své opakované žádosti přístroj neměl patentován. Díky Johannu Keplerovi se dalekohled téměř záhy dostal i na dvůr císaře Rudolfa II. Jistě jste si povšimli, že jsme již překročili práh 16. století. Nicméně je nutné si uvědomit, že veškeré důvody a potřeby pro konstrukci dalekohledu vznikaly už v 16. století. V oblasti teoretické astronomie totiž v 16. století dochází k významné změně paradigmatu ve vnímání universa. Tím máme na mysli přechod od geocentrismu k heliocentrismu, teorii jiných světů, nekonečnosti vesmíru a podobně. Změna v teoretické oblasti pak vedla k úsilí relevantnější verifikace hypotéz a ta sebou většinou nese snahu o technologický pokrok. Poetické pozorování noční oblohy pravými hvězdářskými dalekohledy z ochozu Plzeňské brány bylo zajímavým zpestřením pro děti i dospělé po celou dobu trvání muzejní noci. Tuto část programu pro vás připravila Hvězdárna Žebrák.

Když se zajímáme o technologické pokroky 16. století, nesmíme zapomenout na knihtisk. Ten se v českém království značně rozšiřuje i díky působení (nutno podotknout, že ilegálnímu) členů Jednoty bratrské. Připomeňme tajnou tiskárnu Českých bratří v Ivančicích, která byla roku 1578 přemístěna do Kralic nad Úslavou. Právě zde došlo k tisku 6dílné Kralické bible. Technologie knihtisku vzniká v Evropě již v roce 1445 díky Johannu Gensfleische zvanému Gutenberg. Do českých zemí proniká již v druhé polovině 15. století (dílňy v Plzni, Vimperku a Brně). V Praze se setkáváme s prvními tiskaři až o něco později – v roce 1487. Právě 16. století je, díky velké poptávce po knihách, dobou rozvoje knihtisku. Vznikají další druhy gotického písma. Jmenujme například švabach nebo frakturu, kterými se psalo až do konce 18. století. Po bitvě na Bílé hoře je ovšem produkce českých tiskařských dílen kvůli restriktivním opatřením centrální vlády značně omezena. Se švabachem, frakturou, ale i s jejich předchůdcem, českou bastardou, jste se mohli seznámit v muzejní tiskařské dílně. Dřevěnými nebo kovovými literami si každý mohl v tiskařském lisu vytisknout své jméno na pamětní list. Dospělí mohli pomáhat, přihlížet anebo se seznámit se starými tisky z muzejního depozitáře nebo s ukázkami dalších zajímavých českých tisků.

Přejdeme nakonec k lidové kultuře a folkloru 16. století. V této oblasti se každému jistě vybaví vznik prvních kramářských písní. Relativně poklidná doba 16. století umožňovala rozvoj určitých forem lidové zábavy. Co je vlastně kramářská píseň? Jedná se o interpretaci příběhu zpěvem, hudebním doprovodem, vyprávěním a vizuální formou. Její jazyk je hovorový, styl barvitý, často využívá kontrastů a libuje si v naturalismech. Setkáme se i s interpretacemi některých aktuálních společenských, ale i politických témat. Občanské sdružení Échelle/Žebřík pro všechny přítomné v prostorách archeologické expozice jednu takovou

kramářskou píseň připravilo – nesla název „O statečném radním města Berouna“. Návštěvníci se tak mohli seznámit se všemi výše uvedenými charakteristickými prvky kramářských písní.

Koho tematika kramářských písní nelákala, mohl si hned ve vedlejší místnosti (prostory expozice berounských řemesel) zkusit vyšít část renesančního zátiší podle předlohy (o tom, že se pohybuje v éře renesančního rozkvětu v českém království, řeč již byla). Každý, kdo se zapojil do této aktivity, si na vlastní kůži vyzkoušel, že nejde o nic jednoduchého. Po odchodu posledního návštěvníka byla na obrazu vyšitá jen jedna malá mušle. A to se na vyšívání podílelo patřičné množství lidí.

Jinou aktivitu nabízelo stanoviště v geologické expozici. Malí i velcí skládali mozaiky z barevných kamínků. Tvořit mohli z drce-ného křemene, lochkovského, koněpruského nebo suchomastského vápence, tedy typických hornin z oblasti Českého krasu.

V Geoparku Barrandien na dvoře muzea těsně po 18. hodině návštěvníci shlédli představení se středověkou tematikou „Kalisto a Melibea L. P. 1492“ hořovického divadelního spolku Na Vísce. Dramaticky zpracovaný román Fernanda de Rojase žánrově spadá do tzv. morality. Děti i dospělí tak po konci představení odcházeli poučení o tom, že pro milostnou touhu se člověk nesmí zaprodávat kuplířským snahám.

Příjemnou náladu pak podpořilo setkání s poutníkem Hrochem, který všechny zavedl do programu muzejní noci, ale také do svého putování. K vidění dále byly ukázky šermu, různá taneční vystoupení, děti se mohly vyřádit u střelby na divokého kance z luku a kuše. Poznaly tím pádem i zvěř žijící v brdských lesích. Dále si mohly zkusit projít na chůdách vyznačenou trasu. Ti starší návštěvníci zas poslouchali ukázky středověké a novověké hudby v podání skupiny Silencium. Co lákalo nejvíce, byla návštěva dobové krčmy, kde všichni způsobili mohli zasednout k pivu, medovině nebo zelné polévce a nechat na sebe působit atmosféru pozdního středověku 16. století. Leckdo se neubrání ani rozprávce s městským katem. Děti se rády zapojily do starých deskových her připravených v krčmě, zejména hra Mlýn je velmi zaujala.

K večeru se už začínalo stmívat a každý napjatě očekával další bod programu. Střelbu z palných zbraní. Po kratší dělostřelecké přípravě, nacpání arkebuzy střelným prachem, zapálení doutnáku, ucpání uší všech přihlížejících... „Budeme střílet!“ ... se vystřelilo. Když opadl mrak prachu, zjistilo se, že jsou všichni v pořádku a pokračovalo se v další instruktáži. Tentokrát s ukázkou střelby z děla. Dělo se naládoválo střelným prachem. Hlaveň se ucpala kuličkou z toaletního papíru. To proto, aby se ze sousedních domů nevysypala okna a nezačala houkat auta. „Pozor! Bude se střílet!“ Druhá ukázka byla mnohem důraznější, dělo při ní dokonce i nepatrně couvlo. Obě ukázky střelby pro vás připravili Berounští měšťané, s. r. o., kteří i tímto aktem poněkud symbolicky ukončili svoji výstavu o Landsknechtech (známých žoldnících 16. století) v našem muzeu.

Na Muzejní noc 2010, která proběhne v pátek 4. června, pro vás připravujeme další sérii naučných a zábavných programů. Putovat budete společně s námi tentokrát do 15. století. Ústředním tématem bude husitství, které se přímo dotklo ohněm a mečem města Beroun.

Srdečně vás tímto chceme pozvat a těšíme se na vás.